

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 3-son

Volume 4, Issue 3, 2025

**МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 3-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)

MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI

A.J.Anvarxonov	<i>The role of special economic zones in job creation</i>	5-12
F.B.Batirov	<i>Dunyo istiqbolli tajribalarini qo'llash orqali bandlikni ta'minlash</i>	13-22
T.M.Bobojonov	<i>Yashil iqtisodiyot sharoitida ish bilan bandlik imkoniyatlarini kengaytirishda sun'iy intellektning roli</i>	23-37
F.A.Ibragimova D.I.Iskandarova	<i>Tadbirkorlik faoliyatida marketing strategiyalarining mehnat unumdorligiga ta'siri</i>	38-45
A.A.Nizametdinov	<i>Mahallalarda aholini o'zini o'zi band qilishni baholash omillari</i>	46-56

INSON KAPITALI

M.O.Hamrokulov	<i>From workforce to human capital: the future of management</i>	57-63
Y.X.Turdiyeva	<i>Особенности развития государственно частного партнёрства в системе дошкольного образования республики Узбекистан</i>	64-68

INSON TARAQQIYOTI

N.S.Qayumova	<i>Cultural and socio-economic drivers of informal social protection systems in Uzbekistan</i>	69-80
D.I.Iskandarova	<i>O'zbekistonda aholi turmush farovonligini yaxshilash va daromadlarni oshirishda tadbirkorlikni rivojlantirishning ahamiyati</i>	81-88

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

S.P.Qurbonov	<i>“Kambag'allik qopqoni” faolligi va uni unumli bandlik tamoyillari asosida so'ndirish imkoniyatlari</i>	89-104
--------------	---	--------

INSON RESURLARINI BOSHQARISH

I.A.Imomov D.X.Umirova	<i>Improving the system of human resource capacity management in higher education institutions: evidence from Uzbekistan</i>	105-121
M.G.Umarxodjayeva N.R.Omanova	<i>Tashkilotlarning ichki va tashqi muhitini baholash</i>	122-131

M.G.Tuychiyeva	<i>Современные тенденции и вызовы в банковском риск-менеджменте</i>	132-141
TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH		
A.A.Abduqahorov	<i>Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish yo'nalishlari</i>	142-151
Z.T.Amirov	<i>Sanoat mahsulotlari tayyorlash jarayoniga xos xususiyatlar</i>	152-160
I.S.Foziljonov	<i>O'zbekistonda faoliyat yurituvchi korxonalarda pul oqimlari samaradorligini baholash amaliyoti</i>	161-168
Ch.A.Jabborova	<i>Aksiyadorlik jamiyatlarida soliq majburiyatlari hisobi...</i>	169-175
S.R.Safayeva	<i>Environmental sustainability in tourism: perspectives for Uzbekistan</i>	176-185
S.R.Yakubov	<i>Yakka tartibdagi tadbirkorlar faoliyatini soliqqa tortish mexanizmining rivojlanish bosqichlari</i>	186-198
GENDER TENGLIGI		
Sh.Q.Xoliyorova	<i>Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida xotin-qizlar barqaror ish bilan bandligini oshirishning istiqbolli yo'nalishlari</i>	199-208

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

TASHKILOTLARNING ICHKI VA TASHQI MUHITINI BAHOLASH

Umarxodjayeva Muyassarhon Ganiyevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Innovatsion menejment” kafedrası i.f.n., dotsenti

e-mail: muyassarkhon.ganiyevna@gmail.com

Omanova Nargiza Rustam qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Innovatsion menejment” kafedrası assistenti

e-mail: nargisomanova@gmail.com

Annotatsiya. Globalizatsiya jarayonida har qanday korxonalarning samarali faoliyat yuritishi hamda raqobatbardosh dunyoda yashab qolishi uchun korxonaning korporativ strategiyasi korxonaning maqsad va vazifalaridan kelib chiqib shakllantirilishi kerak. Bu strategiyani samarali shakllantirish uchun korxonaning ichki va tashqi muhit holatini chuqur tahlil qilish hamda yuzaga kelishi mumkin risklarni baholash talab etiladi. Korxonaning ichki va tashqi muhitini tahlil qilish orqali korxona resurslarini to'g'ri taqsimlash, uzoq muddatli barqaror rivojlanish bosqichiga o'tish va bozor ulushini yanada ko'paytirishni yo'lga qo'yish mumkin. Jahon kesimida o'rganilgan tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, ichki va tashqi muhit tahlilini amalga oshirmaslik hisobiga yiliga ko'plab mablaglar yoqotiladi. Maqolaning asosiy maqsadi korxonalar nima uchun ichki va tashqi muhit tahlilini amalga oshirishi kerakliklarini yetkazib berish, bu ishni amalga oshirish uchun kerak bo'ladigan tahlillar bilan tanishtirish hamda amaliy misollar orqali bu mavzuni mustahkamlashdan iborat.

Kalit so'zlar: Tashqi muhit tahlili, ichki muhit, Porterning besh kuchi, strategiya, tadqiqotlar.

ОЦЕНКА ВНУТРЕННЕЙ И ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ ПРЕДПРИЯТИЙ

Умарходжаева Муяссархон Ганиевна

Ташкентский государственный экономический университет

Доцент кафедры «Инновационный менеджмент»

Оманова Наргиза Рустам кизи

Ташкентский государственный экономический университет

Ассистент кафедры «Инновационный менеджмент»

Аннотация. В условиях глобализации любая эффективная деятельность и действия в мире должны формироваться на основе целей и средств разработки корпоративной стратегии. Для эффективного управления этой стратегией необходим глубокий анализ состояния внутренней и организационной среды, а также реализация возможных рисков. Анализ внутренней и внешней среды предприятия позволяет правильно распределить производственные ресурсы, перейти к этапу междугородних грузоперевозок и в дальнейшем увеличить долю рынка. Известно, что организация ежегодно теряет значительные средства из-за

проведения анализа внешней среды. Основная цель статьи — обосновать необходимость проведения анализа внутренней и внешней среды, рассказать о необходимых для этого условиях и проиллюстрировать данную тему практическими примерами.

Ключевые слова: Анализ внешней среды, внутренняя среда, пять сил Портера, стратегическая среда.

ASSESSMENT OF THE INTERNAL AND EXTERNAL ENVIRONMENT OF ENTERPRISES

Umarkhodjaeva Muyassarkhon Ganievna

Tashkent State University of Economics

Associate Professor of the Department of “Innovative Management”

Omanova Nargiza Rustam kizi

Tashkent State University of Economics

Assistant of the Department of “Innovative Management”

Abstract. In the process of globalization, any effective activity and action in the world must be formed based on the goals and means of developing a corporate strategy. To effectively manage this strategy, a deep analysis of the state of the internal and organizational environment and the implementation of possible risks are necessary. By analyzing the internal and external environment of the enterprise, it is possible to correctly distribute production resources, move to the stage of long-distance freight transportation, and further increase market share. It is known that the world has learned that the organization loses a lot of money annually due to the implementation of environmental analysis. The main purpose of the article is to give reasons why it is necessary to conduct an analysis of the internal and external environment, to introduce what is needed to do this, and to illustrate this topic with practical examples.

Keywords. External environment analysis, internal environment, Porter's five forces, strategic environment.

Kirish

Tashkilotning ichki va tashqi muhiti o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish va tushunish samarali boshqaruv va qarorlar qabul qilish uchun juda muhimdir. Ushbu munosabatlarning ahamiyatini tan olishiga qaramay, bu muhitlar qanday o'zaro ta'sir qilishini va bir-biriga ta'sir qilishini har tomonlama tushunishga ehtiyoj bor. Bugungi doimiy o'zgaruvchan biznes landshaftida tashkilotlar ichki va tashqi omillardan iborat murakkab va dinamik kontekstlarda ishlash muammosiga duch kelishmoqda. Ichki muhit tashkilot ichidagi ichki omillar va sharoitlarni, jumladan uning tuzilishi, madaniyati, resurslari va imkoniyatlarini aks ettiradi. Boshqa tomondan, tashqi muhit iqtisodiy, texnologik, siyosiy va ijtimoiy jihatlarni o'z ichiga olgan tashkilot faoliyati va strategiyalariga ta'sir qiluvchi tashqi omillar va kuchlarni o'z ichiga oladi. Tashkilotning ichki va tashqi muhiti o'rtasidagi munosabatlarni tushunish samarali boshqaruv va qaror qabul qilish jarayonlarida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ichki va tashqi munosabatlarning ahamiyatini tan olishiga qaramay, ushbu muhitlar qanday o'zaro ta'sir qilishini va bir-biriga ta'sir qilishini har tomonlama tushunishga ehtiyoj.

Oldingi tadqiqotlar mustaqil ravishda ichki va tashqi muhitning o'ziga xos jihatlarini haqida qimmatli tushunchalar berdi; ammo, ularning munosabatlari haqida keng qamrovli ko'rinish hali ham etishmayapti. Ushbu tadqiqot nazariya va amaliyot uchun muhim ahamiyatga ega. Topilmalar tashkilotning ichki va tashqi muhitlari o'rtasidagi munosabatlarning har tomonlama ko'rinishini taqdim etish orqali mavjud bilimlar to'plamiga qo'shimcha bo'ladi. Ushbu tushuncha olimlarga ushbu muhitlarning murakkab o'zaro ta'sirini aks ettiruvchi yangi nazariy asoslar va modellarni ishlab chiqishda yordam beradi. Amaliy nuqtai nazardan, ushbu tadqiqotdan olingan tushunchalar menejerlar va qaror qabul qiluvchilarga ichki va tashqi muhitni moslashtirish strategiyalarini ishlab chiqishda yordam beradi. Ushbu muvofiqlashtirish tashkilot faoliyatini yaxshilash va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash uchun juda muhimdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Tashkilotning ichki muhiti uning faoliyati va qaror qabul qilish jarayonlarini shakllantiradigan ichki omillar va sharoitlarni anglatadi (Oliveyra, 2022). U turli tarkibiy qismlarni, jumladan, tashkiliy tuzilmani, madaniyatni, resurslarni va imkoniyatlarni o'z ichiga oladi. Tashkiliy tuzilma tashkilot ichidagi rasmiy munosabatlar va ierarxik tartibni belgilaydi (Dyer, 2021). Boshqa tomondan, tashkilot madaniyati xulq-atvorni boshqaradigan umumiy qadriyatlar, e'tiqodlar va me'yorlarni o'z ichiga oladi (Barney & Hesterly, 2021). Moliyaviy, insoniy va jismoniy aktivlar kabi resurslar, shuningdek, bilim va ko'nikmalar kabi qobiliyatlar ichki muhitga ta'sir qilishda muhim rol o'ynaydi (Grant, 2022; Dyer, 2020). Tashkilotning ichki muhitiga ta'sir qiluvchi bir qancha asosiy omillar aniqlangan (Mosey va boshq., 2021). Bu omillarga etakchilik uslubi va xatti-harakati, xodimlarning munosabati va motivatsiyasi, aloqa kanallari va tashkiliy iqlim kiradi (Hitt, Keats, & DeMarie, 2020; Styuart, 2022). Samarali etakchilik ohangini o'rnatish, hamkorlikni rivojlantirish va ijobiy ish madaniyatini targ'ib qilish orqali ichki muhitni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi (Grant, 2022; Styuart, 2022). Xodimlarning munosabati va motivatsiyasi ishchanlik, mahsuldorlik va ishdan qoniqishga ta'sir qilish orqali ichki muhitga ta'sir qiladi (Robbins, 2021). Samarali aloqa kanallari axborot oqimi, qarorlar qabul qilish va tashkilot ichida muvofiqlashtirishni osonlashtiradi (Boxall & Purcell, 2022). Tashkiliy muhit, jumladan jamoaviy ish, vakolat va tan olinishi kabi omillar ham ichki muhitga hissa qo'shadi. Ichki muhit turli nazariy nuqtai nazardan o'rganilgan. Ko'zga ko'ringan istiqbollardan biri bu resurslarga asoslangan ko'rinish (RBV), u tashkilotlarga raqobatdosh ustunlikni ta'minlashda resurslar va imkoniyatlarning rolini ta'kidlaydi (Mosey va boshq., 2021). RBV shuni ko'rsatadiki, intellektual mulk, brend obro'si va malakali ishchi kuchi kabi noyob va qimmatli resurslar barqaror raqobatdosh ustunlikka olib kelishi mumkin (Hitt, Ireland, & Hoskisson, 2020). Yana bir nazariy nuqtai nazar - bu tashkilot madaniyati yondashuvi bo'lib, u umumiy qadriyatlar, me'yorlar va e'tiqodlarning tashkilot ichidagi shaxslarning xatti-harakati va faoliyatiga

ta'sirini ta'kidlaydi (Eisenhardt & Martin, 2021). Favqulodda vaziyatlar nazariyasi ichki muhitning samaradorligi uning tashqi omillar va sharoitlarga mos kelishiga bog'liqligini ko'rsatadi (Kapur, 2020). Ushbu istiqbol tashkilotlarning tashqi muhitdagi o'zgarishlarga javoban ichki muhitini moslashtirish va moslashtirish zarurligini ta'kidlaydi (Wade, 2021; Kapur, 2021).

Tashkilotning tashqi muhiti uning faoliyati va strategiyalariga ta'sir qiluvchi tashqi omillar va kuchlarni o'z ichiga oladi (Jonson, 2021). U tashkilotning tashqi kontekstining iqtisodiy, texnologik, siyosiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarini o'z ichiga oladi (Oliveyra, 2022). Bozor sharoiti, iqtisodiy barqarorlik va iste'molchilarning xatti-harakatlari kabi iqtisodiy omillar tashqi muhitning iqtisodiy o'lchamini shakllantiradi (Robbins, 2020). Texnologik omillar tashkilotlarning texnologik imkoniyatlariga ta'sir qiluvchi texnologiya, raqamli transformatsiya va innovatsiyalardagi yutuqlarni o'z ichiga oladi (Barney & Hesterly, 2019). Siyosiy omillar tashkilotlar uchun imkoniyatlar yoki cheklovlar yaratishi mumkin bo'lgan hukumat siyosati, qoidalari va siyosiy barqarorlikni anglatadi (Styuart, 2022). Ijtimoiy omillarga ijtimoiy me'yorlar, madaniy qadriyatlar va demografik tendentsiyalar kiradi, ular mijozlarning afzalliklari va xatti-harakatlarini shakllantiradi (Grant, 2022). Va nihoyat, ekologik omillar ekologik barqarorlik, iqlim o'zgarishi va tabiiy resurslarning mavjudligini hisobga oladi, bu esa tashkilotlarning faoliyati va strategiyalariga ta'sir qiladi (Dyer, 2020). Tashqi muhitga bir nechta asosiy elementlar ta'sir qiladi (Mosey va boshq., 2021). Ushbu elementlarga sanoat raqobati, bozor tendentsiyalari, mijozlarning afzalliklari, texnologik uzilishlar, siyosiy va huquqiy o'zgarishlar va ijtimoiy-madaniy siljishlar kiradi. Sanoat raqobati tashkilotlar harakat qilishi kerak bo'lgan raqobat kuchlarining intensivligi va dinamikasini belgilaydi (Hitt, Keats, & DeMarie, 2021). Iste'molchilarning afzalliklarini o'zgartirish, rivojlanayotgan bozorlar va globallashtirish kabi bozor tendentsiyalari tashkilotlar uchun imkoniyatlar va tahdidlarni yaratish orqali tashqi muhitni shakllantiradi (Boxall & Purcell, 2021). Sun'iy intellekt, avtomatlashtirish va raqamli platformalarning o'sishi kabi texnologik uzilishlar sanoat va tashkilotlarga katta ta'sir ko'rsatadi (Barney, 2021). Yangi qoidalar, savdo siyosati va hukumat aralashuvi kabi siyosiy va huquqiy o'zgarishlar biznes landshaftini shakllantirish va sanoat dinamikasini o'zgartirish orqali tashqi muhitga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin (Eisenhardt & Martin, 2019). Ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar, masalan, demografiya, ijtimoiy qadriyatlar va turmush tarzi tendentsiyalarining o'zgarishi, shuningdek, tashqi muhitni shakllantiradi va tashkilotlarning strategiyalari va iste'molchilarning afzalliklariga ta'sir qiladi (Vernerfelt, 2019).

Tashqi muhit turli nazariy nuqtai nazarlar orqali o'rganilgan (Eisenhardt, 2020). Keng qo'llaniladigan nazariy asoslardan biri tashqi omillarni siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik, ekologik va huquqiy o'lchovlarga ajratadigan

PESTEL asosidir (Barney & Hesterly, 2020). Ushbu ramka tashqi muhitni tahlil qilish va tushunish uchun tizimli yondashuvni ta'minlaydi. Sanoat hayotiy tsikli modeli - bu sanoatning vaqt o'tishi bilan evolyutsiyasiga qaratilgan yana bir nazariy istiqboldir (Kapur, 2021). Ushbu model texnologik yutuqlar, bozor o'sishi va sanoat etukligining sanoatdagi tashkilotlarga ta'sirini ta'kidlaydi. Institutsional nazariya tashkilotning tashqi muhitiga jamiyat normalari, qoidalari va madaniy kutishlarning ta'sirini ta'kidlaydi (Barney, 2020).

Tadqiqot metodologiyasi

Mavzu bo'yicha mavjud tadqiqotlar, nazariyalar va tushunchalarni har tomonlama tekshirish va tahlil qilish qobiliyati tufayli adabiyotlar sharhi mos uslub sifatida tanlandi. Tegishli adabiyotlarni tanlash jarayoni akademik ma'lumotlar bazalarida keng qamrovli qidiruv o'tkazishni, tegishli kalit so'zlarni qo'llashni va qidiruvni faqat ekspertlar tomonidan ko'rib chiqilgan ilmiy manbalar bilan cheklashni o'z ichiga oladi. Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish mavzuga oid ilmiy maqolalar va kitoblarni aniqlash va qidirishni o'z ichiga oldi. Adabiyotlarni baholash va sintez qilish asosiy mavzular, tushunchalar va nazariyalarni aniqlash uchun olingan manbalarni tanqidiy tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Keyinchalik tahlil va sintez asosida mavzular va kichik mavzular ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Raqobat ustunligiga erishish uchun kompaniyalar o'z atrof-muhitidagi o'zgarishlarni kuzatish va moslashtirishga e'tibor qaratishlari kerak. Ichki muhit o'z chegaralaridagi kompaniya resurslarining kuchli va zaif tomonlarini baholash bilan bog'liq bo'lgan hal qiluvchi jihatdir. Ichki muhit kompaniya madaniyati, ishlab chiqarish texnologiyasi, tashkiliy tuzilma va boshqaruv faoliyatiga ta'sir etuvchi jismoniy imkoniyatlar kabi omillarni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, ichki muhit tashkilot ichidagi kuchli tomonlarni o'z ichiga oladi, ular boshqaruv, shu jumladan xodimlar, direktorlar kengashi, komissarlar kengashi, aksiyadorlar va jismoniy mehnat sharoitlari tomonidan nazorat qilinadi. Tashkilotlar doimo o'zlarining ichki muhiti bilan o'zaro ta'sir qilish holatidadir. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar va ularning ichki omillari o'rtasidagi o'zaro ta'sir turli xil ta'sirlarni keltirib chiqaradi. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlardagi o'zgarishlar odatda ular faoliyat yuritayotgan atrof-muhit sharoitlarining o'zgarishiga javobdir. Shuning uchun kompaniyalar doimiy ravishda o'zlarining ichki muhitidagi o'zgarishlar dinamikasiga moslashishlari kerak.

Ichki biznes muhiti biznes faoliyatiga ta'sir qiluvchi barcha ichki elementlarni o'z ichiga oladi. Ushbu konsepsiya dinamik bo'lib, korporativ boshqaruv tendensiyalari va ichki resurslarni boshqarish kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Biznes ma'lumotlari va ichki qarorlarni ishlab chiqish va ulardan foydalanishni qo'llab-quvvatlash uchun kompaniyalar mustahkam konseptual asos va siyosatga ega bo'lishi kerak. Ushbu tizim kompaniyaga ichki biznes qadriyatlarini, maqsadlarini va ustuvorliklarini tushunishga yordam beradi.

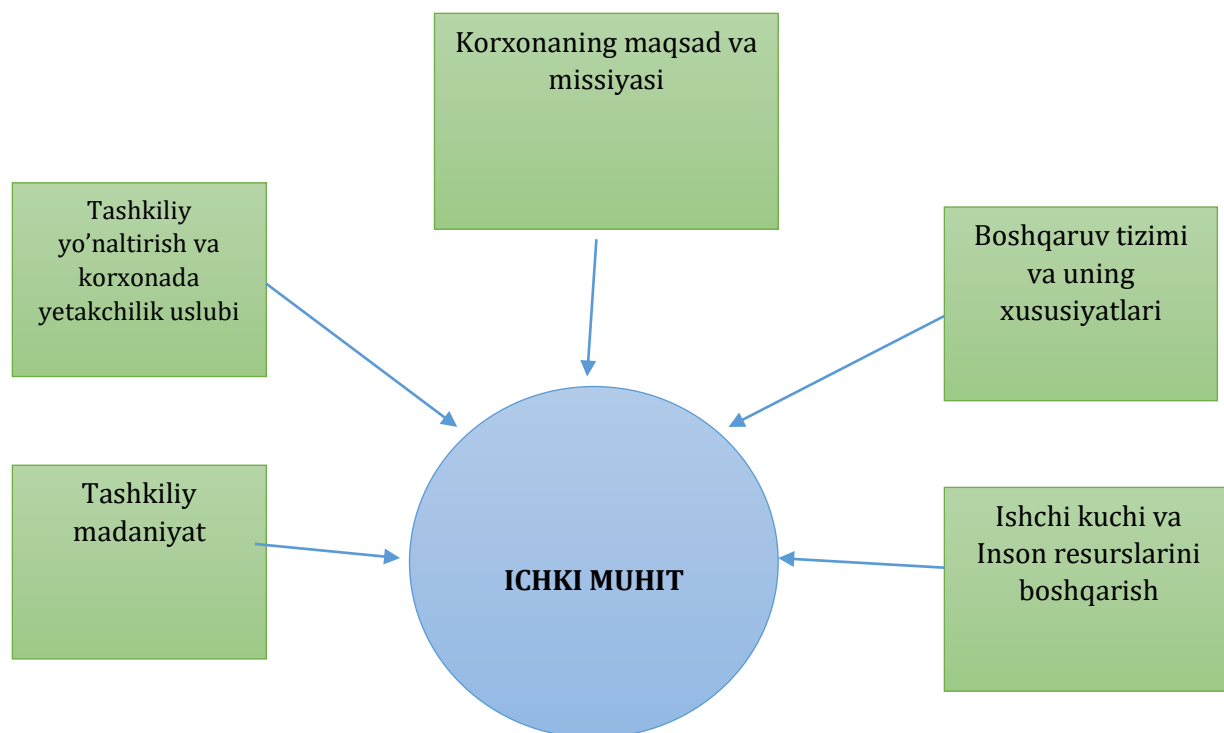
Ichki biznes muhitining omillari Suratman (2021) va Wardhana (2021) ichki muhitga bir qancha omillar ta'sir qilishini tushuntiradi, xususan:

1. Ish kuchi (odam). Ish kuchi deganda tashkilotda ishlovchi, kompaniyadan tovon yoki daromad oladigan shaxslar tushuniladi.

2. Kapital (pul). Kapital biznes faoliyatining uzluksizligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan mablag'larni o'z ichiga oladi. Kapital manbalariga xomashyo sotib olish, xodimlarga ish haqini to'lash, ishlab chiqarish uskunalarini sotib olish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish yoki qurish kabi maqsadlarda foydalaniladigan mulkdorlar yoki aktsiyadorlarning investitsiyalari, bank kreditlari yoki taqsimlanmagan foyda (dividendlar) kiradi.

3. Materiallar/Xom ashyo (material). Materiallar ishlab chiqarish jarayonida ishlatiladigan har xil turdagi materiallar, shu jumladan xom ashyo, tugallanmagan ishlab chiqarish va ishlab chiqarishda ishlatiladigan boshqa tarkibiy qismlarga tegishli.

4. Ishlab chiqarish uskunolari (mashina). Ishlab chiqarish uskunolari ishlab chiqarish jarayonini osonlashtiradigan barcha yordamchi komponentlarni, shu jumladan mashinalar, ishlab chiqarish asboblari va boshqa komponentlarni o'z ichiga oladi.

1-rasm. Korxona ichki muhitiga ta'sir etuvchi asosiy omillar¹⁶.

Ichki biznes muhiti hal qiluvchi ahamiyatga ega, chunki u tashkilotning faoliyati, unumdorligi va barqarorligiga bevosita ta'sir qiladi, kompaniya ichidan kelib chiqadigan va rahbariyat tomonidan nazorat qilinishi mumkin

¹⁶ Wardhana, Aditya. (2023). Strategi dan Kebijakan Bisnis Di Era Digital. Purbalingga: Eureka Media Aksara

bo'lgan turli omillarni o'z ichiga oladi. Umuman olganda, ichki biznes muhitiga e'tibor berish kompaniyaga resurslarni optimallashtirish, qo'llab-quvvatlovchi madaniyatni shakllantirish va uzoq muddatli o'sish va barqarorlik uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi. Ichki biznes muhitining ahamiyatiga oid ba'zi misollar va misollar.

Tashqi biznes muhitini tushunish

Har bir kompaniya muayyan biznes kontekstida ishlaydi va turli xil tashqi muhitlarga ega. Tashqi muhitdagi o'zgarishlar ma'lum kompaniyalar uchun imkoniyatlarni taqdim etishi mumkin, ammo boshqalar uchun xavf tug'dirishi mumkin. Tashqi muhit korxonalar o'z maqsadlariga erishish uchun duch kelishi kerak bo'lgan kuchlar, omillar va institutlardan iborat. Ishbilarmonlik raqobatida muvaffaqiyatga erishish uchun kompaniyalar tegishli biznes strategiyalarini shakllantirish uchun tashqi muhitdagi o'zgarishlarni diqqat bilan kuzatib borishlari va doimiy ravishda kuzatib borishlari kerak. Makro va mikro jihatlarni o'z ichiga olgan tashqi muhit kompaniyalar e'tibor berishlari kerak bo'lgan muhim elementdir. Bu jihatlar kompaniyaning ichki muhiti nazorati ostida emas va biznes uchun imkoniyatlar yoki tahdidlar bo'lishi mumkin bo'lgan turli omillarni o'z ichiga oladi.

Ko'plab olimlar bir qator klasterlar doirasida faoliyat yurituvchi inklyuziv va integratsiyalashgan biznes doirasidagi kompaniyalarga ko'plab omillar ta'sir qilishini tushuntiradi. Masalan, biznesning o'sishi va xavfsizligini qo'llab-quvvatlovchi hukumat qoidalari kompaniya strategiyalari va siyosatlariga ta'sir qiluvchi tashqi omillardir. Bu omillar bir-biri bilan o'zaro ta'sir qilishi va kompaniyaning nazoratidan tashqarida ishlashi mumkin, bu ko'pincha tashqi cheklovlar deb ataladi. PESTEL tahliliga kiritilgan tashqi muhitning asosiy omillarini quyidagicha tavsiflash mumkin:

- PESTEL tahlilidagi siyosiy omillar hukumat va siyosiy sharoitlarning biznes muhitiga ta'siri bilan bog'liq elementlarni o'z ichiga oladi.
- PESTEL tahlilidagi iqtisodiy omillar biznesga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan iqtisodiy sharoitlar bilan bog'liq elementlarni o'z ichiga oladi.
- PESTEL tahlilidagi ijtimoiy omillar jamiyat, madaniyat va biznesga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan ijtimoiy xatti-harakatlardagi o'zgarishlar bilan bog'liq jihatlarni o'z ichiga oladi.
- PESTEL tahlilidagi texnologik omillar texnologik innovatsiyalar va ularning sanoat yoki korxonalarga ta'siri bilan bog'liq elementlarni o'z ichiga oladi.
- PESTEL tahlilidagi ekologik omil biznes yoki sanoatga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan tabiiy muhit bilan bog'liq tashqi sharoitlar va ta'sirlarni anglatadi.
- PESTEL tizimidagi huquqiy omillar biznes yoki sanoatga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan qoidalar va qonunlar bilan bog'liq elementlarni o'z ichiga oladi.

Korxonaning ichki va tashqi muhit tahlili shuni ko'rsatdiki, tashkilot faoliyati nafaqat ichki resurslarga, balki tashqi omillar ta'siriga ham bevosita bog'liq. Ichki muhitni tahlil qilganda, asosiy kuchli jihatlar sifatida inson kapitalining yetarli salohiyati, ishlab chiqarish imkoniyatlari va ichki axborot almashish tizimlarining mavjudligi qayd etildi. Shu bilan birga, ayrim bo'linmalarda koordinatsiya muammolari va xodimlar motivatsiyasida barqarorlik yetishmasligi ham kuzatildi.

1-jadval

Ichki muhit tahlilida kelib chiqadigan jihatlar¹⁷

Ichki omillar	Ijobiy jihatlar	Salbiy jihatlar
Inson resurslari	Malakali mutaxassislar, yosh kadrlar	Kadrlar qo'nimsizligi, motivatsiya pastligi
Ishlab chiqarish	Texnologik bazaning mavjudligi	Jihozlarning qisman eskirganligi
Moliyaviy resurslar	Moliyaviy barqarorlik	Investitsiya oqimlari yetarli emasligi
Boshqaruv tizimi	Rasmiy qoidalar va jarayonlarning aniq bo'lishi	Qat'iylik yuqoriligi, moslashuvchanlik pastligi

Tashqi muhit bo'yicha tahlil esa korxona faoliyati turli darajadagi iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy omillarga bog'liqligini ko'rsatdi. Ijobiy tomon sifatida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, sanoat tarmog'ida yangi imkoniyatlar va iste'molchilar talabining ortib borishi qayd etildi. Shu bilan birga, importga qaramlik, raqobatning kuchayishi va global bozor o'zgaruvchanligi tashqi muhitning salbiy ta'sirlaridan biridir.

2-jadval.

Tashqi muhit tahlilida kelib chiqadigan jihatlar¹⁸

Tashqi omillar	Ijobiy jihatlar	Salbiy jihatlar
Iqtisodiy muhit	Barqaror iqtisodiy o'sish tendensiyalari	Inflyatsiya va valyuta kursidagi tebranishlar
Siyosiy-huquqiy muhit	Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash dasturlari	Byurokratik to'siqlar, qonunlardagi tez-tez o'zgarishlar
Ijtimoiy muhit	Yangi iste'molchilar ehtiyojining paydo bo'lishi	Xodimlar migratsiyasi va malakali kadrlar yetishmasligi
Texnologik muhit	Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi	Innovatsiyalarga investitsiya yetarli emasligi
Raqobat muhiti	Bozor hajmining kengayishi	Raqobatchilar sonining ko'payishi

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, korxona o'zining ichki imkoniyatlarini mustahkamlash bilan birga, tashqi xavf va imkoniyatlarga moslashish strategiyasini ishlab chiqishi lozim. Ichki resurslar samaradorligini oshirish, innovatsion texnologiyalarga sarmoya kiritish va xodimlar motivatsiyasini ko'tarish orqali tashqi muhitning salbiy ta'sirlarini

¹⁷ Ma'lumotlar muallif tomonidan tizimlashtirilgan.

¹⁸ Ma'lumotlar muallif tomonidan tizimlashtirilgan

yumshatish mumkin. Shu asosda, korxona raqobatbardoshligini oshirish va barqaror rivojlanishini ta'minlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Xulosa va takliflar

Korxonaning ichki va tashqi muhitini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, ichki imkoniyatlar yetarli bo'lsa-da, ularni samarali boshqarish va tashqi o'zgarishlarga moslashish darajasi hanuz sust. Inson kapitali, ishlab chiqarish salohiyati va mavjud boshqaruv tizimi korxonaning kuchli jihatlari bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, kadrlar qo'nimsizligi, texnologik jihozlarning eskirishi va motivatsiya yetishmovchiligi ichki muhitdagi muammolar sifatida namoyon bo'ldi. Tashqi omillarga kelsak, iqtisodiy o'sish, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va texnologik imkoniyatlar korxona uchun yangi yo'nalishlar ochmoqda. Ammo inflyatsiya, qonunchilikdagi o'zgarishlar va raqobatning kuchayishi tashqi muhitdagi asosiy xavflar sifatida qayd etildi. Umuman olganda, ichki imkoniyatlar bilan tashqi muhitdagi imkoniyatlarni uyg'unlashtirish orqali korxona barqaror rivojlanish yo'liga chiqishi mumkin.

Tahlil natijalariga asoslanib, quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Ichki resurslarni samarali boshqarish uchun xodimlar motivatsiyasini oshirish, ustoz-shogird tizimini joriy qilish va kadrlar qo'nimsizligini kamaytirishga e'tibor qaratish.
2. Texnologik yangilanishni jadallashtirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni mustahkamlash.
3. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun investitsiya oqimlarini jalb etish, innovatsion loyihalarga mablag' yo'naltirish.
4. Tashqi muhitdagi xavflarni kamaytirish uchun moslashuvchan strategiyalar ishlab chiqish, qonunchilikdagi o'zgarishlarga tezkor javob berish.
5. Raqobat sharoitida iste'molchilar ehtiyojlarini chuqur o'rganish va ularga mos xizmat/mahsulotlarni taklif etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Barney, J. B. (2020). Institutional Theory and Resource Dependence Theory. In The Palgrave Encyclopedia of Strategic Management (pp. 1-7). Palgrave Macmillan.
2. Crowder, R. M., & Wills, G. B. (2019). Importance-performance analysis based SWOT analysis. International Journal of Information Management, 44, 194-203.
3. Melecky, M., & Podpiera, A. M. (2020). Financial sector strategies and financial outcomes: Do the strategies perform. Economic System, 44(2), 100757.
4. Карпова М.В. Оценка стратегического потенциала организации / М.В. Карпова, Н.В. Рознина, И.С. Лушникова // Актуальные вопросы современной экономики. – 2019. – № 5. – С. 491-507

5. Шарапов Ю.В., Кухарь Е.Б. Анализ факторов определяющих внешнюю среду предприятия / Ю.В. Шарапов, Е.Б. Кухарь // Молодежь и наука. – 2018. – № 7. – С. 99.

6. Цифровая трансформация Китая / Ма Хуатэн, Мэн Чжаоли, Ян Дели, Ван Хуалей. – Пер. с кит. — М.: Интеллектуальная литература. – Москва: Альпина Паблишер, 2019. – 250 с. – ISBN 978-5-6042878-1-1

7. Белашева И.В. Психология переговоров и разрешения конфликтов. Учебное пособие: практикум / И.В. Белашева, М.Л. Есян, Э.В. Терещенко. – Ставрополь: Изд-во СКФУ. – 155с.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz